

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО

підхід не передбачає абсолютного відмежування від залучення студентів до засвоєння вже відомих, відпрацьованих виконавською і композиторською практикою прийомів роботи над музичним матеріалом, від застосування певних обмежень, що можуть виступити стимуляторами творчих дій студентів.

1. Білоус О. Творча активність майбутніх учителів як важливий показник їх професіоналізму // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова: Зб. наук. праць / Ред. кол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій, (відповідальні реактори) та ін. – Вип. 4 (14). – К.: НПУ, 2005. – С. 111 – 115.

2. Брилін Е.Б. Формування навичок композиторської творчості у студентів музично-педагогічних факультетів: автореф. дис. канд. пед. наук: 13. 00. 02 / КНУКіМ. – К., 2002. – 19 с.

3. Гуренко Е.Г. Проблемы художественной интерпретации (философский анализ). – Новосибирск: Наука, 1982. – 256 с.

4. Душний А.І. Методика активізації творчої

діяльності майбутніх учителів музики у процесі музично-інструментальної підготовки: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 120 с.

5. Костюк О.Г. Сприймання музики і художня культура слухача. – К.: Наукова думка, 1965. – 117 с.

6. Москаленко В.Г. Творческий аспект музыкальной интерпретации. – К.: Муз. Украина, 1994. – 157 с.

7. Падалка Г.М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти. – Херсон: ХДПІ, 1995. – 104 с.

8. Падалка М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

9. Раабен Л.Н. Советский инструментальный концерт 1968 – 1975. – Л.: Музыка, 1976. – 80 с.

10. Ранк О. Эстетика и психология художественного творчества. // Психология художественного творчества. – Минск: Харвест, 2003. – С. 5 – 21.

11. Якиманская И.С. Развивающее обучение. – М.: Педагогика, 1979. – 141 с.

12. Якобсон П.М. Психология художественного творчества. – М.: Мысль, 1971. – 182 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2010

УДК 371 – 053.2

Ірина Волошанська, викладач Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО

У статті розглядається проблема виховання дитини як суб'єкта виховного процесу. Аналізуються методи становлення дитини як суб'єкта крізь призму педагогічних ідей К.Д. Ушинського та вказується на можливості використання цих ідей у сучасному навчально-виховному процесі.

Ключові слова: виховний процес, сучасна педагогічна наука, гуманність, праці вченого.

В статье рассматривается проблема воспитания ребенка как субъекта воспитательного процесса. Анализируются методы становления ребенка как субъекта сквозь призму педагогических идей К.Д. Ушинского и указывается на возможности использования этих идей в современном учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: воспитательный процесс, современная педагогическая наука, гуманность, работы ученого.

In the article the problem of education of child is examined as a subject of an educate process. The methods of becoming of child are analysed as a subject through the prism of pedagogical ideas of K.D. Ushinskogo and specified on possibility of the use of these ideas in a modern educational-educate process.

Key words: educate process, modern pedagogical science.

Актуальність дослідження. Століття, яке закінчилося, і століття, яке розпочалося, характеризуються значним зростанням науково-технічного прогресу, інтенсифікацією виробництва, механізацією й особливо інформатизацією суспільних відносин між суб'єктами діяльності, спілкування, виробництва. Загалом, це позитивні процеси, проте, слід зазначити, що вони, опиняючись на першому плані, немовби автоматично “відводять” другорядну роль людині як

соціальному індивіду. У навчально-виховному процесі, де б мали гуманізуватися та демократизуватися стосунки між суб'єктами навчальної діяльності, увага переважно акцентується на змісті інформації, її кількості, шляхах, методах, способах, формах навчання, однак часто нівелюється власне дитина. Проблеми демократизації стосунків між суб'єктами навчальної діяльності та виховання дитини як суб'єкта виховного процесу сьогодні є особливо актуальна.

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО

Аналіз сучасних наукових досліджень. Проблемі суб'єктності особистості присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Серед них доробок таких педагогів, як Ш. Амонашвілі, І. Бех, Г. Васянович, О. Вишневський, Н. Ничкало, М. Савчин, Н. Скотна, О. Сухомлинська та інші. Ці науковці аналізують різноманітні аспекти становлення суб'єктності дитини, окреслюють шляхи і можливості впровадження суб'єкт-суб'єктних стосунків у сучасній школі, вказують на необхідність актуалізації цієї проблеми, а також наголошують, що сучасне інформатизоване, технізоване та урбанізоване суспільство зумовлює високий ступінь ризику в розвитку особистості. Ці вчені вважають дитину найважливішим суб'єктом освітнього процесу, акцентуючи увагу на необхідності розвитку педагогіки партнерства.

Спадщина видатних вітчизняних освітніх діячів є особливо цінною сьогодні для сучасної педагогічної науки. У доробку К. Ушинського яскраво акцентовано увагу на тих особливостях становлення особистості, що вказують на її суб'єктність, оскільки його епоха багато в чому суголосна проблемам сьогодення (побудова нового суспільства, спроба формування нового виховного ідеалу, прагнення до свободи та демократії, необхідність формування в людини відповідальності за себе, свої дії, результат діяльності тощо).

Метою статті є проаналізувати методи становлення дитини як суб'єкта виховного процесу крізь призму педагогічних ідей К.Д. Ушинського та вказати на можливості використання цих ідей у сучасному навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Спеціальної наукової праці, присвяченої методам виховання, К. Ушинський не написав, хоч і мав на меті презентувати таку методику у “стислому підручнику педагогіки”, який він готував. Тому охарактеризувати методику виховання, яку повинен був розробити К. Ушинський, можливо лише за умови глибокого, комплексного вивчення його педагогічної спадщини. Користуючись висловленими думками, цитатами, окремими висловами педагога, виділимо ті основні елементи, які повинні мати місце в будь-якій виховній роботі: а) вільна ініціативна діяльність дитини; б) творча діяльність вихователя; в) навколишнє середовище дитини; г) накопичення звичок і навичок. Подібний підхід до аналізу спадщини вченого поділяли педагоги різних епох [2, 35].

Обґрунтовуючи особливості використання адекватного педагогічного інструментарію в

виховному процесі, К. Ушинський вважав, що передовсім необхідно розкрити основи змісту і методів виховної роботи. З одного боку, ці чинники наявні в соціально-економічній структурі суспільства, з іншого – в психофізичній організації самого суб'єкта виховання. “Лише придивившись до того, як К. Ушинський розкривав зміст цих передумов, можливо більш-менш глобально для себе з'ясувати основи розробленої ним теорії виховання”, – зазначав В. Струмінський [2, 18].

К. Ушинський був прихильником педагогіки партнерства і розглядав виховання як суб'єкта навчально-виховного процесу, тому вчений у процесі виховання радить використовувати такий метод виховання, як переконання. І хоч цей метод потребує спеціальних знань та умінь педагога, проте, на думку К. Ушинського, саме він дає найкращі плоди: “Найголовнішим шляхом людського виховання є переконання, а на переконання можна тільки впливати переконанням. Усяка програма викладання, всякий метод виховання, хоч би який він був хороший, не перейшовши в переконання вихователя, залишиться мертвою буквою, що не має ніякої сили в дійсності... Вихователь ніколи не може бути сліпим виконавцем інструкції: не зігріта теплом його особистого переконання, вона не матиме ніякої сили” [8, 41]. Переконання як “основна моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, світогляді” [1, 257], не може формуватися в умовах тиску та примусу, і з огляду на це для його появи в людини необхідні спеціальні умови, що ґрунтуються на гуманності та рівноправності. Ці позиції залишаються істинними в будь-яких обставинах функціонування освіти, проте механізми реалізації змінюються або взагалі атрофуються в несприятливих суспільних обставинах, бо, швидше винятком, ніж правилом буде розвиток суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками виховного процесу в країні, де панує авторитаризм і тиранія.

Учений також акцентує увагу на тому, що переконання повинне мати вільний характер, навіть тоді, коли педагог відіграє вирішальну роль у процесі виховання на тому чи іншому життєвому етапі виховання: “Але якщо особа вихователя означає все у справі виховання, то яким же способом можна впливати на особу інакше, як не шляхом вільного переконання...” [8, 42].

Одним з найважливіших методів, за допомогою якого реально можуть утворюватися суб'єкт-суб'єктні стосунки між учасниками педагогічної взаємодії, є метод

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО

виховання прикладом. Аналізуючи діяльність зарубіжних педагогів, К. Ушинський вказував на важливість власних демократичних поглядів, переконань та відповідної адекватної поведінки вчителя. Учений підкреслював важливість енергійності, доброчесності, постійного запалу, “повсякчасної готовності на самопожертву” для блага вихованців [9, 111]. Така модель учительської діяльності не лише позитивно впливала на поведінку учнів у рамках навчального закладу, а й ставала ідеалом життя вихованців; тому цей виховний вплив “...міг виявитися з такою повнотою, панувати так неподільно і залишатися так довго у характерах вихованців” [9, 113].

Цю позицію вчений захищає у багатьох працях. Зокрема в статті “Про засоби поширення освіти через грамотність” вчений вказує, що людина виховується прикладом, “розумним, продуманим керівництвом, тим, що англійці називають training, духом сімейним, духом школи і, нарешті, духом того суспільства, в якому людині доводиться жити” [7, 168]. З огляду на це і взаємодія всіх цих чинників та інституцій, їх діяльність в одному напрямку, узгодженість мети і завдань мають неабияке важливе значення в процесі становлення людини вільної, самостійної, діяльної, творчої.

Метод виховання прикладом з метою реалізації завдань суб'єкт-суб'єктних стосунків К. Ушинський також аналізує в праці “Проект учительської семінарії”, де наголошує, що все життя вчителя повинне підпорядковуватися особливо суворим законам, які б не давали підстав “до спокуси” з тим, щоб не руйнувати поваги до нього з боку батьків і дітей. Життя вчителя повинно слугувати прикладом для дорослих і дітей і таким, щоб “не суперечило його шкільним настановам” [6, 245]. Лише за такої умови, на думку К. Ушинського, вчитель матиме моральний вплив на дітей, і його шкільна діяльність буде справді виховною діяльністю. У зв'язку з цим учителю необхідно вести простий, аскетичний, навіть суворий і бідний спосіб життя, без світських розваг, максимально наближений до природи. Учений обстоював ідеал учителя “строгого, акуратного, чесного і у вищій мірі діяльного” [6, 242]. Такий стиль і спосіб життя найефективніше сприяв становленню рівних, партнерських стосунків між учителем та учнем, оскільки не вирізняв учителя як особу привілейовану, статусно вищу і недосяжну для дитини.

К. Ушинський був прихильником такого методу виховання, як схвалення та осудження, вказуючи, що будь-який самостійний твір дитини, хоч би який він був слабкий, повинен обов'язково

викликати схвалення вихователя з підкресленням якої-небудь хибки, що її дитина може виправити [3, 407]. При цьому дитина повинна змагатися сама із собою, тобто порівнювати те, що вона зробила вчора, з тим, що вона зробила сьогодні, не порівнюючи свої успіхи з успіхами інших [3, 416]. В іншому випадку в дитини може розвинути почуття страху, під впливом якого слабкі й нервові діти зовсім перестають навчатися. Вивчаючи урок, вони не можуть зосередити свою увагу на тому, що вчать: перед їхніми очима вперто стоїть грізний образ учителя і обіцяні ним кари [3, 340]. К. Ушинський дуже негативно ставився до вчителів, які завдають страху дітям: «Вони (вчителі. – І.В.) приховують ним своє невміння стримувати гнів, невміння, яке мало б викреслити їх з списку вихователів» [3, 341]. Вихователь повинен берегти дорогоцінне почуття сміливості, вказує педагог [3, 345].

Саме тому вчений особливо обережно і, водночас, специфічно, підходив до проблеми використання методу нагород та покарань у процесі виховання, він доводив, що вмілий педагог може успішно користуватися і тим, й іншим засобом виховання задля того, щоб дитина відчула власну відповідальність і потребу у самовихованні та само формуванні: “Припустимо, наприклад, що діти набули шкідливої звички лінощів, що вихователь не має можливості подолати цю звичку без покарань за лінощі й без нагород за працю. У такому разі він зробить погано, якщо відмовиться й від цього останнього засобу, бо шкідлива дія цього поступово може згладитися, а вкорінена звичка до лінощів поволі розростається і дасть згубні плоди. Припустимо, що дитина, побоюючись бути покараною або бажаючи дістати нагороду (що погано), поступово набуде звички до праці, так що праця стане потребою її природи: тоді від праці вже розвинуться в ній і свідомість, і воля, тому заохочення і покарання стануть непотрібними і шкідливі сліди їх згладяться під впливом свідомо-трудового життя” [3, 239 – 240].

Принагідно зауважимо, що працю, тобто свідому діяльність, К. Ушинський вважав чи не основною ознакою суб'єктності особистості, а педагогів закликав до усвідомлення дитячих можливостей. Учений вважав, що дитина повинна виконувати ту діяльність, яка є посильною для неї, а посильність, своєю чергою, визначається індивідуальними властивостями і можливостями суб'єкта: «Свідомість наша не любить ні занадто легкої, ні занадто важкої роботи; вона любить середину, тобто посильну працю, але стан цієї середини в різних людей неоднаковий. Він

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК СУБ'ЄКТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО

визначається, з одного боку, нашими здібностями, а з другого – силою нашої волі” [3, 244 – 245]. Педагог не має права вимагати від дитини того, що перевищує її можливості, оскільки така методика роботи є згубною для розвитку особистості.

Особливе місце в житті людини впродовж усього її життя займає самовиховання. Саме його К. Ушинський вважав запорукою успіху в здійсненні життєвої мети. У цьому сутність такої особливості виховання, як самокерованість: від того, наскільки цінними для дитини є ті установки, які вона одержує ззовні, залежить вектор її руху до поставлених цілей. Учений наголошує, що саме в дитячому віці формуються найшляхетніші мрії та бажання, які в майбутньому, при доброму вихованні можуть витворити мету всього життя. К. Ушинський, погоджуючись із М. Пироговим, стверджує, що “...вічно не старіюча дитячість душі є найглибшою основою істинного самовиховання людини”. Учені визначають формулу людського життя, яка дасть можливість бути в злагоді із собою і, не порушуючи загальнолюдських цінностей, виховувати інших: “Тільки той, хто зберіг у собі можливість кожної хвилини стати віч-на-віч зі своєю власною душею, не відокремлюючись від неї ніякими упередженнями, ніякою звичкою...; тільки той, хто не торгується із самим собою і готовий завжди, в усій цілісності своєї душі, зважитися на те чи інше, без задніх думок, без прихованих, що не виявилися назовні, почуттів, без обманливих фраз, – тільки той здатний іти шляхом самовдосконалення і вести ним інших” [4, 286].

Для вченого важливим був пошук таких механізмів виховання, які б ураховували його національний характер, і, не суперечили водночас загальнолюдським цінностям. К. Ушинський визнавав, що педагогічна наука повинна мати загальнолюдський характер, а її досягнення можуть бути з успіхом використані в системі освіти будь-якої країни, проте виховання кожного народу має свої специфічні особливості – в ньому завжди відображаються ті звичаї, традиції, елементи культури, якими живе народ упродовж своєї історії. Це стосується також проблеми демократизації виховання, визнання особистості центром виховного процесу та його головною метою. Учений вказує, що застосовувати демократичні та гуманні методи з успіхом можна на теренах тієї країни, де народ уміє користуватися власною свободою як законом життя.

Для становлення особистості як суб'єкта

діяльності та виховання, на думку К. Ушинського, необхідні дві умови: відповідність руху загальнонародного розвитку силам народу, а також умовам сучасності. Педагог твердив, що “народ несучасний, що відстав від загального історичного руху, неминуче терпить” [5, 220]. Участь окремого народу впродовж загальнолюдського поступу має не лише зовнішнє значення, а й активно впливає на його внутрішній добробут. Звідси випливає вагомий роль у цьому процесі окремої особистості, котра в таких умовах повинна відзначатися активністю, самостійністю, ініціативністю і свободою вибору: “Дати ж швидкість народному розвитку може тільки свідоме, розумне виховання і розумне навчання: вони пробуджують розум народу, дають волю його свідомості і збагачують його знаннями, до яких він досвідом не добрався б і за багато сотень років” [5, 220].

Важливим і особливо доцільним методом виховання дитини як суб'єкта вчений називає гру, вважаючи її для дитини дійсністю, і дійсністю значно цікавішою від навколишньої: “Цікавіша вона для дитини саме тому, що зрозуміліша, а зрозуміліша вона їй тому, що почасти є її власним витвором. У грі дитина живе, і сліди цього життя глибше лишаються в ній, ніж сліди справжнього життя, в яке вона не могла ще ввійти за складністю його явищ та інтересів” [3, 299].

Висновки. Отже, детальний аналіз праць ученого дозволяє нам стверджувати, що К. Ушинський був істинним прихильником педагогіки партнерства, а такі методи виховання як виховання прикладом, самовиховання, схвалення та осудження, обережний підхід до використання методу нагород та покарань справді сприяють становленню дитини як суб'єкта виховного процесу.

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Струминский В.Я. Проблема воспитания в педагогической системе К.Д. Ушинского / В.Я. Струминский // К.Д. Ушинский. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. / Под ред. члена-корреспондента АПН проф. В.Я. Струминского. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1953. – Т. 1. – С. 7 – 52.

3. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський / К.Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. пер. з рос. / Редкол.: В.М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – Т. 1 – С. 192 – 471.

4. Ушинський К.Д. Педагогічні твори М.І. Пирогова / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 281 – 328.

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЯПОНІЇ ТА МІСЦЕ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЇЇ СТРУКТУРІ

5. Ушинський К.Д. Питання про народні школи / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 219 – 227.
6. Ушинський К.Д. Проект учительської семінарії / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 242 – 268.
7. Ушинський К.Д. Про засоби поширення освіти через грамотність / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 168 – 176.
8. Ушинський К.Д. Про користь педагогічної літератури / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 33 – 50.
9. Ушинський К.Д. Три елементи школи / К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 1. – С. 110 – 126.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2010

УДК 373(520)

Олеся Білик, здобувач кафедри методики трудового і професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЯПОНІЇ ТА МІСЦЕ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЇЇ СТРУКТУРІ

У статті автор досліджує структуру системи освіти в Японії в її еволюційному розвитку, розкриває місце і роль естетичного виховання в освітній системі цієї східної країни. На основі проведеного аналізу розглядається можливість адаптації окремих аспектів досвіду традиційної японської педагогіки в українській системі освіти.

Ключові слова: освіта в Японії, Болонський процес, початкова, середня, професійна, університетська освіта.

В статье автор исследует структуру системы образования в Японии в ее эволюционном развитии, раскрывает место и роль эстетического воспитания в образовательной системе этой восточной страны. На основе проведенного анализа рассматривается возможность адаптации отдельных аспектов опыта традиционной японской педагогики в украинской системе образования.

Ключевые слова: образование в Японии, Болонский процесс, начальное, среднее, профессиональное, университетское образование.

In the article an author probes the structure of the system of education in Japan in its evolutionary development, exposes a place and role of aesthetically beautiful education in the educational system of this east country. On the basis of the conducted analysis examined possibility adaptation of separate aspects of experience of traditional Japanese pedagogics in the Ukrainian system of education.

Keywords: education in Japan, Bolonskiy process, primary, middle, professional, university education.

Постановка проблеми. Відомо, що з початку становлення система освіти незалежної України успадкувала практично всі головні риси радянської школи (за виключенням ідеологічних) і довгий час продовжувала існувати, так і не зазнавши докорінних змін. Не заперечуючи авторитетність і навчально-виховні здобутки радянської системи освіти, необхідно усвідомити, що нині сучасна школа потребує переосмислення, вдосконалення, навіть системної переорієнтації змісту, форм, методів, способів подачі навчального матеріалу тощо.

Сьогодні констатуємо, що в основу змін, які відбуваються у національній освітній системі (особливо у вищій школі), здебільшого покладені західні моделі. Ці системи мають усталені традиції та протягом багатьох років виправдовували свою результативність у країнах Європи і США.

Нині українська система освіти все ще знаходиться в затишному процесі трансформації. Відсутність конкретних цілей, застарілі методи, часті й хаотичні зміни, неапробовані нововведення шкодять удосконаленню і навіть розвитку системи української освіти. Яскравим прикладом такого активного втручання можна вважати Болонську систему: запозичена і не адаптована до українських реалій вона болісно приживається у вищих навчальних закладах. Позитивним аспектом Болонського процесу є те, що він не передбачає повної асиміляції і створення ідентичних освітніх систем у європейських країнах. Скоріше навпаки, йдеться про сутнісну збалансованість застосування загальної форми і самобутнього (традиційного для кожної окремої країни) змісту навчання.

У статті зроблено спробу показати яскравий приклад ефективного поєднання сучасних і традиційних принципів навчання та виховання в